

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Commentaria et disputationes scholastica in Summam D.
Thomae Aquinatis**

Nazarius, Johannes P.

Coloniae, 1621

Qvaestio XLIV. De proceßione creaturarum à Deo, & de omnium entium
prima causa, in quatuor articulos diuisa.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82303](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82303)

D. 901.

D. 430.

bet aliquo modo veritatem : quia cum dicitur aliqua persona mitti, designatur, & ipsa persona ab alio existens, & effectus visibilis, aut inuisibilis, secundum quem missio diuina personae attenditur. Si igitur mittens designetur ut principium personae, quae mittitur, sic non quilibet persona mittit, sed solum illa, cui conuenit esse principium illius personae. Et sic filius mittitur tantum a patre, d. Spiritus S. autem a patre & filio. Si vero persona mittens intelligatur esse principium effectus, secundum quem attenditur missio, sicut tota Trinitas mittit personam missam. Non d. autem propter hoc, homo dat Spiritum S. quia nec effectum gratiae potest causare. Et per hoc patet solutio ad obiecta.

Forma Textus.

RELATIS duabus oppositis opinionibus, pro utraque respondet duabus conclusionibus.

PRIMA CONCLUSIO est pro priori sententia. Si mittens designetur ut principium personae, quae mittitur, sic non quilibet persona mittit, sed solum illa, cui conuenit esse principium illius personae.

sic filius mittitur tantum a patre, Spiritus sanctus autem a patre & filio.

SECUNDA CONCL. pro sententia D. Augustini est. Si persona mittens intelligatur esse principium effectus, secundum quem attenditur missio, sicut tota Trinitas mittit personam missam. Probatur utraque simul. Cum dicitur aliqua persona mitti, designatur & ipsa persona ab alio existens, & effectus visibilis aut inuisibilis, secundum quem missio diuinae personae attenditur; ergo si mittens, &c.

Expositio Textus.

PRO HUIUS a. intelligentia legenda sunt ea, quae supra diximus in contr. ad i. a. huius q. quibus consonant ea quae notat Iauel. super hoc a.

Difficultatem tactam in tertio argumento tractat S. D. in i. dist. 14. a. vincto.

ET HAEC sufficient pro Commentarijs huius tractatus, ad laudem & gloriam SS. Trinitatis, & Catholicae fidei exaltationem, & doctrinae D. Th. Aq. D. A. & diuinae voluntatis interpretis amplitudinem.

TRACTATUS DE CREATIONE.

QUAESTIO XLIV.

De processione creaturarum a Deo, & de omnium entium prima causa, in quatuor articulos diuisa.

POST considerationem diuinarum personarum, considerandum restat de processione creaturarum a Deo. Erit autem haec consideratio tripartita, ut primo consideretur de productione creaturarum. Secundo, de earum distinctione. Tercio, de conseruatione, & gubernatione. Circa primum tria sunt consideranda. Primo quidem, quae sit prima causa entium. Secundo, de modo procedendi creaturarum a prima causa. Tercio vero de principio durationis rerum.

Circa primum queruntur quatuor.

Primo, Vtrum Deus sit causa efficiens omnium entium.

Secundo, Vtrum materia prima sit creata a Deo, vel sit principium ex quo coordinatum ei.

Tercio, Vtrum Deus sit causa exemplaris rerum, vel sint alia exemplaria praeter ipsum.

Quarto, Vtrum ipse sit causa finalis rerum.

Ordo quaestionis, & articulorum.

QUONIAM ut ait S. D. infra q. 45. a. 6. diuinae personae secundum rationem suae processionalis habent causalitatem respectu creationis rerum: ideo considerata processione diuinarum personarum, & omnibus ad earum rationem ac notitiam pertinentibus, agit de processione creaturarum a Deo. Bannes aliam reddit rationem ex differentia Theologiae ac Metaphysicae, de qua diximus supra in introductione secunda quaestionis.

Distinguit autem tractatum hunc de rerum creatione in tria praecipua capita, quorum ordo quamquam satis euidens, explicabitur in singulorum exordio. Huius vero quaestionis articulorum series est. Nam primo conuenit Deo

ratio causae efficientis, ex hoc quod est ipsum, esse per essentiam, per se subsistens & maxime ens. Deinde ut effectus quilibet a Deo productus determinatam formam consequatur, necesse est in diuina mente praexistere rationes omnium rerum, quas ideas & formas dicimus exemplares. Denique, quoniam omne agens agit propter finem; postremo quaeritur, num Deus sit causa finalis omnium. Cōstat autem naturalem agentis perfectionem & virtutem in eo praecedere rationem idealem, & quod utrumque praecedit rationem finis secundum esse: quamuis omnium prima sit finis causalitas in intentione; sed quia Deo absolute & simpliciter conuenit ratio efficientis & exemplaris, ratio vero finis, id est, ad finem ordinari, non conuenit Deo absolute considerato, sed solum quantum ad eius actionem: non ut res est, sed ut actio formaliter est: ideo postremo loco de finali causa differitur. His adde notioem nobis esse rationem efficientis causae, quam finalis: Hanc enim ex efficiendi notificamus. Agit itaque S. D. primo de Deo, prout est rerum omnium causa in primo articulo: deinceps in 2. quaerit, vtrum materia prima sit a Deo creata, ob singularem de eius esse & productione difficultatem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Etrum sit necessarium, omne ens esse creatum a Deo.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod non sit necessarium omne ens esse creatum a Deo. Nihil enim prohibet inueniri rem sine eo, quod non est a. 2. & 3. de ratione rerum: sicut hominem sine albedine. Sed habetudo causati ad causam non videtur esse de ratione entium, quia sine hac possunt aliqua entia intelligi: ergo sine hac possunt esse. Ergo nihil prohibet esse aliqua entia non creata a Deo.

2. Praeterea. Ad hoc aliquid indiget causa efficiente, ut sit. Ergo quod non potest non esse, non indiget causa effici.

Gg 3

sa effi.

sa efficiente. Sed nullum necessarium potest non esse: quia quod necesse est esse, non potest non esse. Cum igitur multa sint necessaria in rebus, videtur quod non omnia entia sint à Deo.

3. Præterea. Quorumcunque est aliqua causa, in his potest fieri demonstratio per causam illam. Sed in mathematicis non fit demonstratio per causam agentem, ut per Philosophum patet in 3. tertio Metaph. 11. 3. Non igitur omnia entia sunt à Deo, sicut à causa agente.

Sed contra est, quod dicitur Rom. 11. cap. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Respondeo. Dicendum, quod necesse est dicere, omne quod quocunque modo est, à Deo esse. Si enim aliquid inuenitur in aliquo per participationem, necesse est, quod causetur in ipso ab eo, cui essentialiter conuenit: sicut ferrum fit ignitum ab igne. Ostensum est autem supra, quod de diuina simplicitate ageretur, quod Deus est ipsum esse per se subsistens. Et iterum ostensum est, quod esse subsistens, non potest esse nisi vnum, sicut si albedo esset subsistens, non posset esse nisi vna, cum albedines multiplicentur secundum recipientia. Relinquitur ergo, quod omnia alia à Deo non sint suum esse, sed participant esse. Necesse est igitur, quod omnia quæ diuersificantur secundum diuersam participationem essendi, ut sint perfectius, vel minus perfecte, causari ab vno primo ente, quod perfectissime est. Vnde & Plato dixit, quod necesse est ante omnem multitudinem ponere unitatem. Et Aristot. dicit in 2. Metaphysicorum, quod id, quod est maxime ens, & maxime verum, est causa omnis entis, & omnis veri: sicut id, quod maxime calidum est, est causa omnis caliditatis.

Ad Primum ergo dicendum, quod licet habitudo ad causam non intret in definitionem entis, quod est causatum: tamen sequitur ad ea, quæ sunt de eius ratione: quia ex hoc, quod aliquid per participationem est ens, sequitur, quod sit causatum ab alio. Vnde huiusmodi ens, non potest esse, quin sit causatum, sicut nec homo quin sit risibile. Sed quia esse causatum non est de ratione entis simpliciter, propter hoc, inuenitur aliquod ens non causatum.

Ad Secundum dicendum, quod ex hac ratione, quidam moti fuerunt ad ponendum, quod id, quod est necessarium, non habeat causam, ut dicitur in 8. Physic. Sed hoc manifeste falsum apparet in scientiis demonstratiuis, in quibus principia necessaria sunt causa conclusionum necessariarum. & ideo dicit Aristot. in 5. Metaph. quod sunt quedam necessaria, quæ habent causam suam necessitatis. Non ergo propter hoc solum requiritur causa agens, quia effectus non potest esse, sed quia effectus non esset, si causa non esset. Hæc enim condicionalis est vera, siue antecedens, & consequens sint possibilis, siue impossibilis.

Ad Tertium dicendum, quod mathematica accipiuntur ut abstracta secundum rationem, cum e tamen non sint abstracta secundum esse. Vnicuique autem competit habere causam agentem secundum quod habet esse. Licet igitur ea, quæ sunt mathematica, habeant causam agentem: non tamen secundum habitudinem quam habent ad causam agentem, cadunt sub consideratione mathematici. Et ideo in scientiis mathematicis non demonstratur aliquid per causam agentem.

Sensus quaesiti.

TRES SVNT in titulo termini declarandi. Primus est dictio illa, omne ens, quæ Caiet. existimat non significari rem omnem aliam à Deo, sed omnem rem, quæ proprie dicitur ens, cuius proprie est subsistere & esse: siue illud sit compositum ex materia & forma, siue sit sola forma per se subsistens, ut Angelus. Ratio eius

est: quia si priori modo sumeretur, omne ens, superuacaneus esset articulus sequens, in quo de materia quaeritur, quæ vnum est ex entibus. Quam interpretationem sequitur Ripa. Sed quia conclusio loquitur manifeste de omni quod quocunque modo est: & ratio qua probatur conclusio, procedit euidenter de omni re à Deo diuersa: siue illi conueniat esse per se, siue in alio tanquam pars, aut accedens, aut alio quocunque modo: & in tertio argumento & eius responsione tractatur de Mathematicis, quorum non est esse, nec fieri per se, sed in alio: propterea cetero, quæsitum esse vniuersaliter & absolutissime intelligendum de omni re à Deo distincta. Nec tamen redundat sequens articulus. Nam singularem habet materia prima difficultatem: Tu propter varias antiquorum sententias: Tum propter eius merè potentialem naturam, omni esse & actualitate carentem, quæ singularem affert difficultatem. Nam etsi per singula veterum errata non sint articuli multiplicandi, ut bene probat Ripa: distinguendi sunt tamen articuli, iuxta peculiare ac præcipuas rationes dubitandi, ex rerum naturis præsertim emergentes. Quod valde frequens ac familiare est A. nostro D. ut vel mediocriter in eius doctrina versatis elucet.

Secundus terminus est, creatum, qui non proprie sumitur, ut idem significat quod ex nihilo productum, sed ut idem est quod effectiue productum, ut hic aduertit & probat Caiet. quem sequitur Mol. & consentit Vasq. licet in principio sit aduersus.

Tertius terminus est, necessarium, quo significatur necessitas, non ex parte Dei, qui liberè producit ad extra, sed ex parte entis creati, quod esse non potest, nisi ut à Deo dependens.

Forma Textus.

CONCL. est: Necesse est dicere omne, quod quocunque modo est à Deo esse. Probatur. Necesse est omne, quod inuenitur in aliquo per participationem, causari ab eo cui essentialiter conuenit. Sed esse inuenitur in omnibus alijs à Deo per participationem, & in Deo per essentialitatem; ergo necesse est dicere, &c. Maior declaratur exemplo ferri, quod sit ignitum ab igne. Minor quo ad Deum probatur ex dictis supra q. 3. a. 4. ubi probatum est Deum esse ipsum esse subsistens. Quo ad alia verò à Deo; quoniam omnia alia à Deo non sunt suum esse, ergo diuersimodè participant esse à Deo. Antec. probatur; quoniam esse subsistens non potest esse nisi vnum; ergo alia à Deo non sunt suum esse. Assumptum patet ex q. 7. a. 1. ad 3. & a. 2. & q. 11. a. 3. & 4. Et manifestatur exemplo albedinis. Denique probatur idem assumptum ex dicto Platonis afferentis ante omnem multitudinem oportere ponere unitatem; quo etiam probatur conclusio addito clariori dicto Philosophi ex 2. Metaph. Id quod est maxime ens &c.

Expositio Textus.

REFERVNT hic recentiores, scilicet Bann. & post eum latius Mol. Val. & Vasq. plurimas de primò rerum efficiente principio veterum hæreticorum ineptas & sordidas fabulas, Simonis Magi, Saturnelli siue Saturnini, Basilidis, Carpocratis, Cerinti, Nicolai, Gnosticorum, Apellis, Cerdonis, Manichæi, & Albigenium. Ad quorum confutationem producant diuinarum litterarum oracula, Sacrorum Conciliorum definitiones, & Patrum, Ecclesiæ Doctorem sententias, quæ lege si placet. Vide etiam

Caiet. inter-
oratio re-
igitur.

etiam apud Valent. opinionem Durandi cum A
suis fundamentis ab eo confutatam.

Adverte praeerea Cai. hic exponere verba illa
exclusionis, *Omne quod quocunque modo est, ut per
ea significetur omnis modus entis constitutus
cuiuscunque generis, non autem modus
communis suae transcendens, quo ens distin-
guitur in actum & potentiam: ita ut sit sensus.
Omne quod est quale vel quantum, &c. non
autem: Omne quod est actu vel potentia. Cuius
expositionis rationem affert ab ipso in
expositione quaestiti positam; quia scilicet ma-
teria prima sequenti referuat articulo: & de
actu essendi verificari non potest id, quod in
minori vel eius probatione sumitur de omni a-
lio à Deo, videlicet quod non sit suum esse. Sed
iam supra diximus materiam primam distin-
guitur articulum postulare ob singularem sui
difficultatem, licet sub communi ei, & ceteris
entibus ratione, hoc primo comprehendatur
articulo. De actu vero essendi negat Bannes
esse suum esse; quia non subsistit, sed est quod
essentia creata subsistit, & est actus à Deo par-
ticipatus, & in essentia creata veluti in potentia
receptus. Sed melius dici potest minorem pro-
positionem, & eius probationem loqui de re-
bus, quibus aliquo modo conuenit esse, siue
per se subsistant, siue non, sed insint alteri, ut
pars essentialis vel integralis, vel etiam ut ac-
cidens: quibus omnibus ait S. D. esse conuenire
per participationem: ac proinde ipsum esse,
nihil aliud esse, quam participatione ipsius esse
per essentiam ad vniuersa creata diffusam. Et
ideo vis probationis non exigit, ut Cai. existi-
mat, quod esse creatum non sit suum esse; satis
est enim, ut esse creatum sit participatio ipsius
esse per essentiam, qua participatione alia di-
cuntur esse, ut actualitate realiter ab eis distin-
cta.*

Tertio nota vim & artem huius discursus cum
Cai. ibi. Circa vim rationis &c.

Postremo diligenter obserua, ex hac Angelici
nostri Doctoris demonstratione probari tota
entis finiti latitudinem, secundum omnes eius
modos, tam vniuersales quam particulares, spe-
cificos & indiuiduales, ab ipso primo ente per
essentiam Deo effectiue ac Phylisè deriuari: ac
proinde singulos creatæ voluntatis actus bo-
nos, & omnem eorum determinationem ad ex-
ercitium, & speciem, & indiuiduum obie-
ctum, cum omni libertatis modo, ab eodem
ente per essentiam, ut prima causa producente,
ac entitatis omnem communem, & specialem,
ac indiuidualem participationem, ac essendi
modum efficacissime largiente procedere; alio-
quin non omne, quod entis naturam ac modum
participat, ab ipso esse per essentiam ut totius
entitatis fonte dimanaret: sed aliud primum
oporteret assignare principium, quod lumen
respuit naturale, & vniuersæ reiiciunt Philo-
sophorum Academiae, & Ecclesia Catholica
semper exhorruit.

CONTROVERSIA VNICA.

An ratio Diui Tho. pro conclusione sit efficax?

Sententia
Doctorem.

VALENTIA relato discursu D. Thom.
ait rationem eius videri non satis euince-
re, quod vellet dictus expositor, nimirum res
omnes esse à Deo, non quomodocunque, sed et-
iam tanquam à causa efficiente immediata: sed
probare solum res omnes esse à Deo tanquam

à causa efficiente mediana, vel immediata.
Deinde affert ipse rationem ad probandum res
omnes esse à Deo, ut ab efficiente immediato:
in qua maiorem hanc assumit formaliter fal-
sam. Effectus aliquis hoc ipso producit à Deo
immediate, quod, cum ipse alioqui sit factibi-
lis, & aliquando actu existat, Deus immediate
cognoscit & vult voluntate consequente ut ta-
lis effectus actu existat. Nec eius probatio ali-
quid valet, ut ostendi facile posset. Sed inanem
ac prorsus inutilem de huiusmodi re disputa-
tionem existimamus. Si namque sol esset ani-
matus, & immediate cognosceret aurum pro-
ducibile in visceribus terræ, & vellet ipsum
producere voluntate consequente, non ob
id produceret aurum immediate, sed mediate;
sicut modo producit. Quod etiam euidenter
elucet in intelligentia motrice, quæ generabilia
motu cæli causata cognoscit immediate, & vult
voluntate consequente, & tamen ea mediate
causat.

Valq. cap. 2. ait S. Th. inde colligere ipsum
existere esse de essentia Dei, & Deum esse suum
existere; quia est idem omnino essentia Dei, &
eius esse: & q. 7. a. 1. deduxisse Deum esse in-
finitum per essentiam, eo quod non habet ef-
fè receptum in essentia, sed eius essentia est suū
esse: è contra verò arti. 2. probare omne ens
præter Deum non esse infinitum secundum ef-
fentiam, quia non est suum esse, sed habet esse
receptum. Ait autem ipse non ita facile probari
posse existentiam distingui ab essentia, & in ea
recipi, & oppositum non minus esse probabile.
Affert autem ipse rationem, quam existimat ef-
ficacem ad probandam conclusionem D. Th.
de qua ratione satis supra diximus q. 7. a. 1. in se-
cunda contr. & confutat eam latè Suar. libr. 2. de
attributis diuinis cap. 1.

SCIENDUM est primò ad hunc articulum mi-
nimè pertinere modum cauandī, productio-
nem tantum omnium entium à Deo, quocunq;
modo fiat; proprias enim habent modi cau-
andī difficultates, distinctis quaestionibus ex-
aminandas. Quamobrem tota quaestio sequens
expenditur in explicando modo emanationis
rerum à primo principio per creationem: & autem verū
infra q. 104. & 105. latissime disserit S. D. de
modo quo res à Deo mediate, vel immediate
causantur, & cōseruantur: Quod si considera-
set Val. rationem hic à D. Tho. quæ modum e-
uinceret immediate cauandī, non requireret.
Et nihilominus hoc eodem medio, quo probat
hic S. D. omne ens effectiue à Deo produci, uti-
tur etiam infra q. 104. a. 1. ad probandum crea-
turas omnes à Deo cōseruari: & q. 105. a. 5. ex
hoc, quod Deus est causa ipsius esse vniuersalis
in rebus, quod inter omnia est magis intimū re-
bus, probat Deum esse intimè ut operantem in
omnibus rebus; & supra q. 8. a. 1. ex hoc, quod
Deus est ipsum esse per suam essentiam, & esse
creatum est proprius eius effectus, probat Deū
ad esse rebus omnibus intimè, & ut agens im-
mediatum illis coniungi, non solum immedia-
tione virtutis, sed etiā immediatione suppositi,
ut ibidem ostēdimus cumulatè cum Cai. & Fer-
rar. Igitur ex medio præsentis articuli deduci-
tur efficaciter, non solum intenta conclu-
sio de productione totius entis à Deo, sed
modus etiam immediate producendi conclu-
ditur.

Secundò obseruandum est D. Th. sup. q. 3. a. 4.
non probare existentiam esse de essentia Dei, &
Deū ipsum esse suum existere, quia est idē om-
niū

nino essentia Dei & esse, ut illi falsò Vasq. im-
ponit: sed colligit ibidem S. D. essentiam Dei
esse suum existere, quia non estens per partici-
pationem, sed est ipsum esse per essentiam. Nec
in q. 17. ar. 1. probatur immediate Deum esse in-
finitum per essentiam, eo quod non habeat esse
receptum in essentia, sed eius essentia sit suum
esse, ut ait Vasquez: sed ex hoc primo & imme-
diato principio, quia Deus est ipsum esse subsi-
stens, deducitur esse diuinum non esse receptum
in aliquo, & consequenter esse infinitum simpli-
citer. Et hoc eodem medio probatur minor in
hoc art. quia scilicet Deus est ipsum esse subsi-
stens, quod non potest esse nisi unum: sicut albe-
do, si esset subsistens, non posset esse nisi una.
Constat autem hæc duo valde differre, Deus est
ipsum esse subsistens, & Deus est suum esse: Nā
in secundo exprimitur sola realis identitas essen-
tiæ & esse, in primo verò significatur quidditas,
& pelagus infinitum diuinæ substantiæ, quod
scilicet Deus est ipsa essendi & existendi natura
incircumscripte subsistens, ac pro hoc eminen-
ter continens omnes, non solum existentes, sed
etiam quomodocunque possibiles essendi mo-
dos, ut ait S. D. sup. q. 4. a. 2. & q. 13. a. 1. ex Dio-
nylio & Damasceno.

*Distingui-
tur & expli-
catur, quid
sit esse tale
per essentiam,
& esse tale
per partici-
pationem: &
ostenditur,
quo sensu
dicatur De-
us per esse-
tiam.*

Tertio ut eluceat sensus maioris illius propo-
sitionis assumptæ ad probationem concl. videli-
cet, *Necesse est omne quod inuenitur in aliquo per par-
ticipationem, ab eo causari, cui essentialiter conue-
nit*, distinguenda & explicanda est ratio vtri-
usque generis entis in dicta propositione signi-
ficati. Alterum est, cui aliquid essentialiter, siue
per essentiam conuenit, quod dicitur tale per es-
sentiam. Alterum est, cui aliquid participatiue
conuenit, quod tale nuncupatur per partici-
pationem.

Dicitur autem esse quidpiam tale per essen-
tiam dupliciter. Vno modo, ut dictio illa, *per esse-
tiam*, determinet subiectum, & sic esse tale per essen-
tiam id est, quod esse tale non per aliquid extra-
neum ab essentia ipsius subiecti, quod dicitur
tale, sed esse de eius essentia: quo sensu homo est
animal per essentiam, quia animal est de essen-
tia hominis; non est aut quantus, aut coloratus
per essentiam, quia quantitas & color extrinse-
ca sunt ab eius essentia. Et ita accepta dictio, *per
essentiam*, vim habet duarum dictionum; & hu-
ic modo essendi tale per essentiam opponitur
esse tale per participationem, id est per aliquid
naturæ superadditum, & ex eo derivatum, cui es-
sentialiter, id est intrinsece conuenit: sicut
ferum dicitur ignitum ab igne. Alio mo-
do dicitur aliquid esse tale per essentiam, pro-
ut dictio, *per essentiam*, determinat prædicatum,
& habet vim vnius dictionis, & significat esse
totaliter essentiam eius, quod de ipso dicit, &
postulat tres, immo quatuor illas condiciones,
quas hic annotat Caietan. & post eum Bannes

*Ut aliquid
sit tale per
essentiam
quatuor re-
quiruntur con-
ditiones.*

Prima est, ut sit ipsa natura, quæ de illo prædi-
catur, puta bonitas, vel albedo: secunda, ut essen-
tia siue natura non sit aliquo modo limitata siue
contracta: tertia, ut sit naturaliter in seipsa sub-
sistens: cuius defectu homo non est animal ratio-
nale per essentiam, quia non inuenitur animal
rationale sic illimitate subsistens: vltima, ut actus
receptibilis secundum suum ordinem, ut sapien-
tia, bonitas, & similia, quæ in Deo naturaliter
subsistunt; quamuis existimem vltimam hanc in
prima contineri, & è contra; omnis enim natura
actus est siue forma receptibilis saltem in suppo-
sito, cuius est natura, & forma totius; & omnis
actus, natura quædam est, prout natura distin-

guitur contra habens naturam, siue contra suppo-
situm. Et hoc modo ponebat Plato hominem
per essentiam, & leonem, ac singulas rerum essen-
tias & species subsistentes; quamuis considerato
modo prædicationis dicat Ferrar. in 1. con. gen.
cap. 22. & post eum Bannes, hominem esse animal
rationale per essentiam. Huic quod sic (ut de-
scripsimus) tale est per essentiam, opponitur id,
quod sic tale est per participationem, ut non sit
ipsa natura, siue essentia absque limitatione sub-
sistens, sed illa habeat limitatam, & quasi partia-
liter. Et hoc modo Petrus & Ioannes naturalia
bentes principiis indiuiduantibus limitatam,
dicuntur secundum Platonem participare spe-
ciem, ut explicat latè S. D. in 1. Metaph. lect. 10.

Sed præterea iuxta priorè modum dupliciter
aliquid dicitur esse tale per essentiam. Vno modo
formaliter, quod scilicet per suam essentiam, ut quæ-
dam formam actus, & quidditatiue denominantem
est tale: sicut Socrates homo est per suam essen-
tiam formaliter, quam includit actus, & ex qua
formaliter & quidditatiue dicitur homo. Alio
modo causaliter, quod scilicet non est, aut dicitur
tale per suam essentiam, ut formam deno-
minantem, sed tantum ut radicem, & causam a-
licuius alterius formæ denominantis, sicut Sor-
tes dicitur sensibilis, & risibilis per essentiam,
quoniam hæc ex essentia pullulant.

Posterior verò modus essendi tale per essen-
tiam similem distinctionem non admittit. Nā
quod sic tale est per essentiam, nihil habet ex-
traneum sibi connexum, sed sola essentia est.
Quare non satis congrua est distinctio illa Ban-
nesij dicentis aliquid dici per essentiam causaliter
tale dupliciter scilicet adæquatè, ut cum præ-
dicatur passio adæquata de subiecto, exempli
gratia risibile de homine: & sic dici tale causaliter
per essentiam in secundo sensu; & inadæquatè,
cum scilicet passio est inadæquata subiecto;
exempli gratia, dicitur homo sensibilis per essen-
tiam causaliter, & sic dicitur per essentiam causaliter
in primo sensu: iam. n. diximus hominem non esse
animal rationale per essentiam in secundo sensu
proprie loquendo, ob defectum tertie conditionis,
sed ita quandoque nominari propter prædicationis
modum, quia. scilicet homo specie significat, de
qua dicitur animal rationale quidditatiue, &
absque vlla limitatione ad tale vel talem essendi
modum siue gradum; & ideo licet risibilitas ex
rationalitate deriuatur, & per se primò & adæ-
quatè conueniat homini, non propterea dicitur
homo risibilis per essentiam causaliter,
sumendo per essentiam in secundo sensu.

Quarto considerandum est, prædictos duos mo-
dos essendi tale per essentiam sic adinuicem cõ-
parari, ut secundus inferat primum, sed non è
contra, ut explicat Ferrar. in dicto 22. cap. Sed in
modis essendi tale per participationem opposita
est comparatio, ut ibidem etiam aduertit Fer-
rar. Nam primus infert secundum, & non è
contra; potest enim aliquid esse per essentiam
primo modo, quod tamen est per Participatio-
nem secundo modo; nam homo est animal per
participationem secundo modo, & tamen est
animal per essentiam primo modo; sed omne
quod est tale per participationem primo modo
est etiam tale secundo modo; nam quod per
aliquid additum essentiæ dicitur tale, non est
eius essentia totaliter & illimitatè, sed illam
habet ad modum aliquem definitum; quod. n.
album est per participationem, non est albedi-
nis essentia illimitatè, sed albedinem solam ha-
bet in tanto gradu. Cum itaque docet S. Tho.
Deum

*Bannesij di-
stinctione
iustior.*

Deum esse ens per essentiam, principaliter intelligendus est in secundo sensu siue modo, secundariò verò & consequenter in primo, quem inferri diximus ex secundo. Cum autem asserit creaturam esse ens per participationem, de participatione loquitur principaliter secundo modo, sed consequenter primo modo. Nam etsi primus participationis modus non inferatur ex secundo formaliter loquendo, in re tamè proposita infertur æque & indifferenter alter modus ex altero. Nam quia creatura nō est ipsa natura essendi incircumscripta, sed habet esse in essentia receptum & limitatum, idcirco non est per suam essentiam, id est, quidditatiuè ens participialiter; & è contra, quia non est per suam essentiam, id est, quidditatiuè ens participialiter, sed per superadditam existentiam realiter ab essentia distinctam, idcirco non est ens per essentiam secundo modo, sed limitatè. In hoc itaq; discursu S.D. affirmans Deū esse ipsū esse subsistēs, principaliter intendit Deum esse ipsum esse per essentiam in secundo sensu, consequenter autem in primo. Quare non mihi satis probatur expositio Caiet. dicentis de mente D. Tho. & aliorum affirmantium solum Deum esse ens per essentiam nil aliud per hoc significari, quàm quòd esse sit ipsa quidditas Dei; hoc enim iam diximus secundariò tantum intendi.

Cai. expositio reijciuntur.

Conciliatur Scot. cum D. Th.

Ex quo patet Scotum in hoc à D. Thom. nō dissentire, cum ait Deum dici ens per essentiam, quia eius esse est perfectissimum & infinitum; id enim est, ac si diceret, quia est ipsum esse subsistens illimitatum: quamuis hoc eius verba minus aptè significant. Videnda sunt, quæ latè de hac materia scripsimus supra q. 4. a. 2. & q. 6. a. 3. contr. 1.

Conclusio nes, de du s. & probat.

PRIMA CONCL. Ratio D. Tho. probat efficaciter conclusionem.

SECUNDA CONCL. D. Thom. in concl. & eius probatione loquitur de omni modo entis, non solum cuiusque generis constitutio, sed etiam transcendentali, quò scilicet distinguitur ens per actum, & potentiam.

TERTIA CONCL. Quāvis nec ad præsentem articulum pertineat modus productionis, nec D. Tho. intendat probare à Deo omne ens immediatè produci, ratio tamen adducta pro conclusione est ad id probandum efficacissima.

QUARTA CONCLUSIO. Cum asserit D. Thomas Deum esse ipsum esse subsistens, siue ipsum esse per essentiam, sumit principaliter dictionem illam per essentiam secundo modo scilicet ut determinat prædicatum, secundariò verò primo modo scilicet ut determinat subiectum.

CONTRA primam concl. producit Vasq. argumentum supra solutum. Contra eadem sunt argumenta quæ virtualiter tangit & soluit Caiet. & post eum expressè proponit & soluit Ban.

CONTRA secundam concl. est argumentum Cai. superius tactum & solutum.

Obi. contr. 3. resol.

CONTRA tertiam argumentatur Valentia. Non est necesse, ut omne quod est tale imperfectè, & per participationem, sit immediatè ab eo, quod per essentiam est perfectissimè tale; ergo solū probat ratio D. Th. res omnes esse à Deo, tanquam à causa mediata, vel immediata. Antecedens probatur. Nam ferrum, verbi gratia, sit ignitum & calidum, non immediatè ab igne, sed ab aliquo alio ignito ferro vel ligno. Respon. primò falsum esse antecedens, loquendo de eo, quod est tale per essentiam secundo mo-

Solut.

do. Ad probationem dico ignem non esse per essentiam secundo modo naturam ignis, sed rationem ignis illi convenire per essentiam primo modo. Secundò dico, si attendamus intentionem D. Tho. veram esse id, quod concludit argumentum, ut ante diximus; sed si consideremus vim rationis secundum se, dico ex ea concludi modū etiam immediatè causalitatis Dei, respectu totius entis. Nam ea propositio maior, *neceste est omne, quod inuenitur in aliquo per participationem, causari ab eo, cui essentialiter convenit*, accipienda est sub disiunctione modificata, scilicet mediatè vel immediatè, iuxta naturam & modum causalitatis eius quod est tale per essentiam. Iam autem diximus, ex ipso esse per essentiam, omne ens immediatè dependere. Unde ad argumentum negatur consequentia; quāvis enim non sit necesse, ut omne, quod est tale per participationem, sit immediatè ab eo, quod est tale per essentiam; necesse tñ est, ut omne, quod est tale per participationem, sit vel mediatè vel immediatè ab eo, quod est tale per essentiam. iuxta modum & naturam illius, ut dictum est. Vide si placet apud Bannes. quæst. de ver. concl. D. Th.

Proponitur primum argumentum S.D. in forma, & eius responsio, qua defenditur à calumnia Valentia.

PRIMUM ARGUMENTUM D. Tho. est. Nihil prohibet inueniri rem sine eo, quod non est de ratione rei. Sed habitudo causati ad causam non est de ratione entium; ergo nihil prohibet esse aliqua entia non creata à Deo. Minor probatur; quia sine tali habitudine possunt aliqua entia intelligi. Respon. de ente posse nos loqui dupliciter. Vno modo de ente simpliciter, & sic vera est maior & minor & eius probatio bona; quia Deus & entia ut entia sunt, possunt intelligi sine habitudine ad causam: & inuenitur aliquod ens non causatum. Alio modo de tali ente, scilicet per participationem, & sic falsa est maior; quia ex hoc, quod aliquid per participationem est ens, sequitur quòd sit causatum ab alio; & idcirco huiusmodi ens non potest esse, quin sit causatum: sicut nec homo, quin sit risibilis: licet habitudo ad causam non intret definitionem entis, quòd est causatum.

Hanc responsionem sic impugnat Val. Hæc responsio non efficit, quòd per vllam potentiam res aliqua nequeat esse sine huiusmodi habitudine ad causā, sed tñ quòd esse non possit sine tali habitudine per potentiam ordinariam: ergo non satisfat argumento. Probatur antecedens; quia non videtur absolutè impossibile, ut homo sit absque illa propria passione, quæ est risibilitas, ut risibilitas est accidens extra essentiam hominis. Probat autem ipse duobus argumentis non posse per Dei potentiam absolutam fieri, ut sit aliqua res, quæ nec sit Deus, nec vllò modo à Deo facta tanquam à causa efficiente, quæ nobis non sunt necessaria. Habemus Solut. Ferr. longè meliora in 2. contra gentes, cap. 15. Respondetur cum Ferrar. in 4. con. gent. c. 65 post medium dictam relationem non esse passionem creaturæ, ut apertè docet D. Thom. de pot. q. 3. a. 3. ad 3. sed esse de ratione eius, in quantum est ens à Deo depēdens, quod ab ipsa nullo modo potest separari. Non enim potest à Deo fieri, ut creatura ab ipso non dependeat, sicut nec effici potest, ut creatura sine actione Dei conseruetur in esse. Et quemadmodū quāritas, qua Sortes indiuiduatur, accidens est, & tamè de eius ratione est, quā-

Val Obiect.

E

quatenus indiuiduum est ab alijs distinctū, vt A
superius ostendimus q. 3. art. 2. sic dicta rela-
tio accidens est in re creata, & tamen de eius
ratione est, vt est à Deo dependens, & quate-
nus est ens per participationem à Deo, quod
est ipsum esse per essentiam. Exemplum autem
de risibili secundum Ferr. ad hoc solum affer-
tur à D. Th. vt dictam relationem ostēdat esse
extra essentiam rei, sicut extra essentiam homi-
nis est risibile, sed hac expositio manifeste est cō-
tra textum, cuius verba sunt. Vnde huiusmodi ens

Reijctur
sol. Ferrar.

non potest esse, quin sit causatum: sicut nec homo,
quin sit risibile. Ex quibus perspicue constat fie-
ri comparationem, non quo ad esse extra essen-
tiam, sed quo ad inseparabilitatem. Dico itaque

Vera Solu.

exemplum tenere, quo ad inseparabilitatem,
non tamen quo ad modum & gradum insepa-
rabilitatis. Nam passio inseparabilis est solum
naturaliter, & per potentiam, Dei ordinariam:
relatio verò dependentiæ inseparabilis est ab
ente creato per Dei potentiam absolutam.
Secundò dico dictam relationem fundari in
relatione transcendente ipsius entis per par-
ticipationem ad ens per essentiam. Nam, quod
se toto participans est, hoc ipso respicit essen-
tialiter seipso toto id, quod est tale per es-
sentiam, non minus quam materia formam,
& anima corpus; quam relationem hic partim
supponit, & partim significat S. D. cum ait. sed
quia esse causatum non est de ratione entis simplici-
ter, &c. his enim verbis indicat esse de ratio-
ne entis per participationem, vt sit ab alio cau-
satum, prout scilicet esse causatum significat di-
ctam relationem transcendentem, quæ funda-
mentum est relationis prædicamentalis. Ex quo
sequitur primò non posse esse, nec intelli-
gere, quod nec sit Deus, nec sit à Deo
productum. Secundò, non posse esse tale ens
absque relati one dependentiæ realiter ab ipso
distincta; quia posito fundamento & termi-
no, nec non sequitur relatio, sicut positus duo-
bus albis, necessariò resultat similitudo. Tertiò
dico duplicem esse consequentiā, vnā essentialē
& intrinsecam, aliā accidentalem, & extrinse-
cam. Quando S. D. ait, ex hoc, quod aliquid
per participationem est ens, sequi illud esse cau-
satum ab alio, loquitur de consequentiā essen-
tiali & intrinseca: sicut ab esse hominē sequitur
esse animal, quia de ratione entis per participa-
tionē est vt sit causatū prout esse causatū dicit
relationem transcendētem; & idem est, ac si di-
ceret, hoc ipso formaliter, quod aliquid est ens
per participationem, est ab alio causatum; sicut
etiam hoc ipso quod est homo, est etiā animal:
relatio verò prædicamentalis sicut & propria
passio sequitur ad subiectum per consequentiā
extrinsecam, quia extrinseca est ab eius ratio-
ne; & ideo exemplum de risibili non est om-
nino simile, sed modo tantum superius ex-
presso. Et hac videtur melior solutio, & con-
cidit cum solutione Ferrar. Igitur ad argumen-
tum Valentia negatur antecedens. Ad eius pro-
bationem negatur consequentiā; quia non est
omnino ratio similis, vt ante diximus.

Ad Argu-
mentū Pa-
rentis.

Respons. ad secundum subtiliter explicat, & tu-
etur Caiet. & latius post eum Ban. De qua re
videndæ sunt nostræ disputationes in 5. Me-
taph. in cap. de necessario, & ea quæ diximus
supra quæst. 16. art. 5. controuer.

vnica.

Ad Secundum sic proceditur. Videtur, quod ma-
teria prima non sit creata à Deo. Omne enim
quod sit, componitur ex subiecto, & ex aliquo alio, vt
dicitur in 1. Physic. sed materia prima non est ali-
quod subiectum. Ergo materia prima non potest esse
facta à Deo.

2. Præterea. Actio & passio diuiduntur contra se
inuicem. Sed sicut primum principium actuum est
Deus, ita primum principium passuum est materia.
Ergo Deus & materia prima sunt duo principia con-
tra se inuicem diuisa: quorum neutrum est ab alio.

3. Præterea. Omne agens agit sibi simile & sic, cum om-
ne agens agat inquantū est actus, sequitur, quod om-
ne factum aliquo modo sit in actu. Sed materia pri-
ma est tantum in potentia, inquantum huiusmodi.
Ergo contra rationem materia prima est, quod sit
facta.

Sed contra est, quod dicitur Augu. 12. conf. Duo fe-
cisti domine, vnum prope te, scilicet angelum; aliud
prope nihil, scilicet materiam primam.

Respondeo. Dicendum, quod antiqui philosophi
paulatim, & quasi pedetentim, intrauerunt in co-
gnitionem veritatis. A principio enim quasi grossiores
existentes, non existimabant esse enia nisi corpora
sensibilia. e Quorum, qui ponebant in eis motum,
non considerabant motum nisi secundum aliqua
accidentia, vt puta secundum raritatem, & densita-
tem, per congregationem, & segregationem. Et sup-
ponentes ipsam substantiam corporum increatam,
assignabant aliquas causas huiusmodi accidentia-
lium transmutationum, vt puta amissionem, litterem,
intellectum, aut aliquid huiusmodi. Vterius verò pro-
cedentes, distinxerunt per intellectum inter for-
mam substantialem, & materiam, quam ponebant in-
creatam: & perceperunt transmutationem fieri in
corporibus, secundum formas essentielles. Quarū tran-
smutationum quasdam causas vniuersaliores ponebant
vt obliquum circulum Arist. vel ideas secundum Pla-
tonem. Sed considerandum est, quod materia per
formam contrahitur ad determinatam speciem, e com. 2.

D sicut substantia alicuius speciei per accidens ei adue-
niens contrahitur ad determinatum modum essendi,
vt homo contrahitur per album. Vtrig, igitur conside-
rauerunt ens particulari quadam consideratione: vel
inquantum est hoc ens, vel inquantum est tale ens. &
sic rebus causas agentes particulares assignauerunt.
Et alterius, aliqui exierunt se ad considerandum ens
inquantum est ens: & considerauerunt causam rerum,
non solum secundum quod sunt hæc, vel talia, sed
secundum quod sunt entia. Hoc igitur, quod est causa
rerum, inquantum sunt entia oportet esse causam
rerum, non solum secundum quod sunt talia per for-
mas accidentales, nec secundum quod sunt hæc per for-
mas substantiales, sed etiam secundum omne illud
quod pertinet ad esse illorum quocunque modo. e Et
sic oportet ponere etiam materiam primam creatam
ab vniuersali causa entium.

Ad Primum ergo dicendum, quod Philosophus in 1.
Phys. loquitur de fieri particulari, quod est de forma
in forma, siue accidentalem, siue substantialem: nunc
autem loquimur de rebus secundum emanationem
earum ab vniuersali principio essendi. A qua quidem
emanatione, nec materia excluditur, licet a primo
modo factionis excludatur.

Ad Secundum dicendum quod passio est effectus
actionis. Vnde & rationabile est, quod primum prin-
cipium passuum, sit effectus primi principij actuum. Nam
omne imperfectum causatur a perfecto. Oportet enim
primum principium esse perfectissimum, vt dicit Arist.
in 12. Metaphys.

lib. 12. Me-
taph. text. 25.

non com. 3.

Ad Tertium dicendum, quod ratio illa non ostendit, quod materia non sit creata, sed, quod non sit creata sine forma. Licet enim omne certum sit in actu, non tamen est actus purus. Unde oportet, quod etiam illud, quod se habet ex parte potentiae, sit creatum, si totum, quod ad esse ipsius pertinet, creatum est.

Sensus quaesiti.

TITVLVM explicat Cai. dicens hic non sumi creatum, ut distinguitur contra con-creatum, sed ut opponitur increato, & idem significat quod incausatum effectiue.

Forma Textus.

TRES referuntur antiquorum Philosophorum opiniones de causis rerum efficientibus, & exclusis duabus prioribus, ut deficientibus, ac veritatis apicem minimè contingentibus, tertiam approbat, & eius supposita veritate quaesito respondet vnica conclusione.

Prima opinio fuit eorum, qui non existimabant esse entia nisi corpora sensibilia, quorum substantiam supponebant esse increatam. Et qui ponebant in eis motum, non considerabant motum nisi secundum aliqua accidentia, ut puta secundum raritatem & densitatem, per congregationem & segregationem, quarum transmutationum causas assignabant, amicitiam, litem, intellectum aut aliquid huiusmodi.

Secunda opinio fuit eorum, qui discernentes inter formam substantialem & materiam, quam ponebant increatam, cognouerunt in corporibus fieri transmutationem secundum formas essentiales, quarum transmutationum statuebant vniuersaliores quasdam causas, ut obliquum circulum, id est Zodiacum secundum Aristotelem, vel ideas secundum Platonem. Has duas opiniones S. Doct. excludit ut deficientes; quoniam vtraque considerauit ens particulare quadam consideratione, vel in quantum est hoc ens, vel in quantum est tale ens, & sic rebus causas agentes particulares assignauerunt; ergo deficienter locuti sunt. Antecedens probatur; quia materia per formam contrahitur ad determinatum speciem, sicut substantia alicuius speciei per accidens ei adueniens contrahitur ad determinatum modum essendi, ut homo contrahitur per album: at prima opinio percepit solam transmutationem substantiae corporeae secundum accidentia, secunda verò transmutationem cognouit secundum formas substantiales in materia: ergo vtraque considerauit ens particulare quadam consideratione, &c.

Tertia opinio fuit eorum, qui mentis aciem erexerunt ad considerandum ens in quantum ens, & rerum causam attigerunt, non solum secundum quod sunt haec, vel talia, sed secundum quod sunt entia. Hac igitur, ut vera & fidei Catholicae conformi praesupposita sententia, hac vnica.

CONCLUSIONE quaesito respondet. Oportet ponere etiam materiam primam creatam ab vniuersali causa entium. Probatur. Quod est causa rerum in quantum sunt entia, oportet esse causam rerum, non solum secundum quod sunt talia per formas accidentales, nec secundum quod sunt haec per formas substantiales, sed etiam secundum omne illud quod pertinet ad esse illorum quocumque modo: ergo oportet ponere etiam materiam primam creatam ab vniuersali causa entium. Antecedens patet ex differentia tertiae opinionis à duabus prioribus, Consequentia verò relinquitur ut euident.

Expositio Textus.

PRIS CORVM haereticorum errorè, negantium fuisse materiam primam à Deo creatam, lege si placet apud recentiores. Dicta singulorum, & nomina refert Vafq; pra omnibus diligentius, aduersus quam haesim producunt Magister Porrecta, Val. & Vafq. diuinarum litterarum oracula, Sacrorum Conciliorum definitiones, & Sanctorum dicta.

Ex ratione qua probatur in textu conclusio deducit Valentia materiam primam non esse ita puram potentiam, ut nullo modo sit ens actu in latitudine entis; alioquin nulla esset consequentia D. Tho. sed dicitur (inquit) & est pura potentia respectu actus formalis in genere substantiali, quia scilicet omni actu formali & specifico ex se caret, tantummodoque est pura potentia ad illum. *Sed illatio* Val. falsa est, & omni probabilitatis colore destituta: nec eius probatio aliquid valet. Nam vis rationis D. Tho. non innititur actualitati, quae materiae secundum se formaliter insit, sed in hoc posita est, quod materia aliquo modo, nimirum ut pura potentia in genere entis, pertinet ad esse perfectum entis materialis siue corporei: & ideo oportet eam causari ab vniuersali causa entium, quatenus entia sunt. Constat enim ex Arist. in 5. & 9. Metaphys. ens diuidi per potentiam & actum, atque ideo ens purè potentiale non esse extra latitudinem entis, quamuis non nisi per actum siue formam possit existere. Est ergo materia prima secundum rationem sui quidditativam pura potentia, & tñ pars actu est ipsius compositi ad eius essentiam siue quidditatem intrinsecè pertinet. Nec tamen ex se formaliter vllum habet actum, sed à forma tantum. Et licet actua per formam non habeat statum purae potentiae, quem nunquam habere potest, semper tamen est quidditatiue pura potentia.

Caiet. totam huius articuli doctrinam optimis illustrat Metaphysicè documentis, quae Bannes & Mol. complectuntur, & approbant, nec ampliori videntur indigere declaratione, sed lectorem ingenij postulant perspicacis.

Ferrar. in 2. cont. gent. cap. 16. ratione 4. declarat tribus modis intelligi posse fieri ens simpliciter.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum causa exemplaris sit aliquid praeter Deum.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod causa exemplaris sit aliquid praeter Deum. Exemplarium enim habet similitudinem exemplaris: sed creatura longe sunt à diuina similitudine. Non ergo Deus est causa exemplaris earum.

2 Praeterea. Omne, quod est per participationem, reducit ad aliquid per se existens, ut ignitum ad ignem, sicut iam dictum est. Sed quaecumque sunt in sensibilibus rebus, sunt solum per participationem alicuius speciei. Quod ex hoc patet, quod in nullo sensibili inuenitur solum id, quod ad rationem speciei pertinet, sed adiunguntur principijs speciei principia indiuiduantia. Oportet ergo ponere ipsas species per se existentes, & ut per se hominem, & per se equum, & huiusmodi. Et haec dicuntur exemplaria. Sunt igitur exemplaria res quadam extra Deum.

3 Praeterea. Scientia & definitiones sunt de ipsis speciebus,

236
pos. q. 7. ar.
1. ad 3. Et
2. co. 11. in
prim.

ar. 1. h. 1. q. 1.

336

ciebus, non secundum quod sunt in particularibus. A vocabulo nuncupatur idea, latissimè declarauimus.
quia particularium non est scientia, nec definitio. Ergo sunt quedam entia, quæ sunt entia, vel species non in singularibus. & hæc dicuntur exemplaria. Ergo idem quod prius.

Ca. 5. non re-
spondet à pr.
4. Præterea. Hoc idem videtur per Dionys. qui dicit * 5. capit. de diuin. nomin. Quod ipsum secundum se esse, prius est eo, quod est per se vitam esse, & eo quod est per se sapientiam esse.

Sed contra est, quod exemplar est idem quod idea. Lib 83. qu. Sed idea (secundum quod Augustinus * lib. 83. q. di- g. 46. ante cit.) sunt formæ principales, quæ diuina intelligentia continentur. Ergo exemplaria rerum non sunt extra Deum.

Respondeo. Dicendum, quod Deus est prima causa exemplaris omnium rerum. Ad cuius euidentiā considerandum est, quod ad productionem alicuius rei ideo necessarium est exemplar, ut effectus determinatam formam consequatur. Artifex enim producit determinatam formam in materia, propter exemplar ad quod inspicit, siue illud sit exemplar ad quod extra intuetur, siue sit exemplar interius mente conceptum. Manifestum est autem, quod ea, quæ naturaliter sunt, determinatas formas consequuntur. Hæc autem formarum determinatio, oportet, quod reducat in primum principium, in diuinam sapientiam, quæ ordinem vniuersi excogitauit, qui in rerum distinctione consistit. Et ideo oportet dicere, quod in diuina sapientia sunt rationes omnium rerum, quas supra * diximus ideas, id est formas exemplares in mente diuina existentes. Quæ quidem, licet multiplicentur secundum respectum ad res, tamen non sunt realiter aliæ à diuina essentia, prout eius similitudo à diuersis participari potest diuersimodè. sic igitur ipse Deus est primum exemplar omnium. Possunt etiam in rebus creatis quedam aliorum exemplaria dici, secundum quod quedam sunt ad similitudinem aliorum, vel secundum eandem speciem, vel secundum analogiam alicuius imitationis.

Ad Primum ergo dicendum, quod licet creaturæ non pertingant ad hoc, quod sint similes Deo secundum suam naturam similitudine speciei, ut homo generatus homini generanti: attingunt tamen ad eius similitudinem secundum representationem rationis intellectæ à Deo, ut domus quæ est in materia, domui quæ est in mente artificis.

Ad Secundum dicendum, quod de ratione hominis est, quod sit in materia. Et sic non potest inueniri homo sine materia. Licet igitur hic homo sit per participationem speciei, non tamen potest reduci ad aliquid existens per se in eadem specie, sed ad speciem superexcedentem, e sicut sunt substantia separata. Et eadem ratio est de alijs sensibilibus.

Ad Tertium dicendum, quod licet qualibet scientia, & definitio sit solū entium, non tamen oportet, quod res eundem modum habeant in essendo, quem intellectus habet in intelligendo. Nos enim per virtutem intellectus agentis abstrahimus species vniuersales à particularibus conditionibus: non tamen oportet, quod vniuersalia præter particularia subsistant, ut particularium exemplaria.

Cap. 11. inter
med. & fin.
Ad Quartum dicendum, quod sicut dicit Dion. * 11. cap. de diuin. nom. Per se vitam, & per se sapientiam quandoque nominat ipsum Deum, quandoque virtutes ipsis rebus datas: non autem quasdam subsistentes res, sicut antiqui posuerunt.

Sensus quasi.

Quoniam exemplaris causæ nomine significatur, hic explicat Cai. & post eum Val. Nos supra q. 13. art. 1. rationem exemplaris, quod alio

Forma Textus.

PRIMA CONCL. Deus est primum exemplar omnium rerum. Probatur. Oportet dicere quod in diuina sapientia sunt rationes omnium rerum, quis supra diximus ideas, id est formas exemplares in mente diuina existentes, quæ non sunt realiter aliud à diuina essentia: igitur ipse Deus est primum exemplar omnium. Antecedens quo ad priorem partem probatur. Ad productionem alicuius rei ideo necessarium est exemplar, ut effectus determinatam formam consequatur; at ea quæ naturaliter sunt, determinatas formas consequuntur ex diuina sapientia, ut primo principio; ergo oportet dicere &c. Maior huius argumenti probatur exemplo artificis. Minor autem: quia diuina sapientia ordinem vniuersi excogitauit, qui in rerum distinctione consistit. Posterior verò pars antecedentis, videlicet quod idea, id est forma exemplares non sint aliud realiter à diuina essentia, manifestatur soluendo tacitam objectionem. Nā licet idea multiplicetur secundum respectum ad res, & essentia sit vna, non tamen sequitur eas ab essentia realiter distinguere: sed tantum sequitur essentia diuinæ similitudinem à diuersis posse diuersimodè participari, & secundum hoc eam habere rationem plurimum idearum.

SECUNDA CONCL. Possunt in rebus creatis quedam aliorum exemplaria dici. Probatur: quia quedam sunt ad similitudinem aliorum, vel secundum eandem speciem, vel secundum analogiam alicuius imitationis; ergo.

Expositio Textus.

PROBATIONEM antecedentis quo ad priorem partem hic eleganter explicat Cai. necessitatem aperiens exemplaris, & radicem eiusdem probationis ostendens. Vide etiam quæ notat hic Valen. de ideis, ex Scripturis & Patribus.

Reliqua ad huius articuli commentarium spectantia, petenda sunt ex 4.1. & 2. q. 15.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum Deus sit causa finalis omnium.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod Deus non sit causa finalis omnium. Agere enim propter finem videtur esse alicuius indigentis fine. Sed Deus nullo est indigens. Ergo non competit sibi agere propter finem.

2. Præterea. Finis generationis, & forma generati, & agens, non incidunt in idem numero (ut dicitur in 2. Physic.) Quia finis generationis est forma generari: Sed Deus est primum agens omnium. Non ergo est causa finalis omnium.

3. Præterea. Finem omnia appetunt: Sed Deum non omnia appetunt; quia neque omnia ipsum cognoscunt. Deus ergo non est omnium finis.

4. Præterea. Finalis causa est prima causarum. Si igitur Deus sit causa agens, & causa finalis, sequitur quod in eo sit prius & posterius, quod est impossibile.

Sed contra est, quod dicitur Prou. 6. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.

Respond. Dicendum, quod omne agens agit propter finem. Alioquin ex actione agentis non magis sequeretur hoc quam illud, nisi à casu. Est autem idem finis.

nis agentis & patientis in quantum huiusmodi, sed aliter & aliter. Vnum enim & idem est, quod agens intendit imprimere, & quod patiens intendit recipere. Sunt autem quadam, quae simul agunt, & patiuntur, quae sunt agentia imperfecta: & his conuenit, quod etiam in agendo intendant aliquid acquirere. Sed primo agenti, qui est agens tantum, non conuenit agere propter acquisitionem alicuius finis, sed intendit solum communicare suam perfectionem, quae est eius bonitas. Et vnaquaeque creatura intendit consequi suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis & bonitatis diuinae. e Sic ergo diuina bonitas est finis rerum omnium.

Ad Primum ergo dicendum, quod agere propter indigentiam, non est nisi agentis imperfecti: quod B natum est agere & pati: sed hoc Deo non competit. Et ideo ipse solus est maxime liberalis: quia non agit propter suam utilitatem, sed solum propter suam bonitatem.

Ad Secundum dicendum, quod forma generati non est finis generationis, nisi in quantum est similitudo formae generantis, & quod suam similitudinem communicare intendit. Alioquin, forma generati esset nobilior generante, cum finis sit nobilior his, quae sunt ad finem.

Ad Tertium dicendum, quod omnia appetunt Deum, e vt finem, appetendo quodcumque bonum, siue appetitu intelligibili, siue sensibili, siue naturali, qui est sine cognitione. Quia nihil habet rationem boni, & appetibile, nisi secundum quod participat Dei similitudinem.

Ad Quartum dicendum, quod cum Deus sit causa efficiens, exemplaris, & finalis omnium rerum, & materia prima sit ab ipso: sequitur, quod principium omnium rerum sit vnum secundum rem. Nihil tamen prohibet in eo considerari multa secundum rationem, quorum quadam prius cadant in intellectu nostro, quam alia.

Sensus questii.

TERMINOS huius questii declarant Cai. & Vasq. sermo est enim de fine non operatione producta, quem finem gratia cuius appellat Vasq. sed de fine praexistente, cuius D bonitatem agentia concupiscunt, & in cuius laudem, & gloriam cedunt vniuersa, quem ide expositior nominat finem cui. Dicitio autem omnium pro rebus omnibus alijs a Deo distribuit, vt hic aduertit Cai. cum hic tractatus circa Dei causalitatem ad extra verifetur.

Forma Textus.

CONCL. est. Diuina bonitas est finis omnium rerum. Probatur. Primum agens non agit propter acquisitionem alicuius finis, sed intendit solum communicare suam perfectionem, quae est eius bonitas: & vnaquaeque creatura intendit consequi suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis & bonitatis diuinae; ergo diuina bonitas est finis omnium rerum. Probatur simul antecedens & consequentia, quia omne agens agit propter finem: sed idem est finis agentis, & patientis in quantum huiusmodi, quamuis aliter & aliter, quia scilicet idem est, quod agens intendit imprimere, & quod patiens intendit recipere; ergo primum agens, &c. Antecedens probatur; Quia alioquin ex actione agentis, non magis sequeretur hoc, quam illud. Conseq. vero: quia primum agens est agens tantum, reliqua vero agentia, quae sunt imperfecta, simul agunt & patiuntur. Igitur illis conuenit, vt etiam in agen-

Nax. in 1. part. D, Th. tom. 2.

do intendant aliquid acquirere, non autem primo agenti, sed agere solum ad communicationem suae bonitatis.

Expositio Textus.

AMPLIOR est questio conclusio, quae Deum etiam comprehendit, vt perspicue patet ex textu. Sensem illius aperit S. D. in 3. cont. gent. c. 18. vbi Ferrar. in fine illius capituli mouet dubitationem, & soluit de prima illa parte antecedentis: Primum agens non agit propter acquisitionem alicuius finis. Alteram vero partem eiusdem antecedentis, videlicet, & vnaquaeque creatura intendit consequi suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis, & bonitatis diuinae, probat D. Thom. in 19. c. eiusdem libri. Totum autem antecedens explicat Ferrar. in cap. 17. eiusdem libri ratione 7. Propositio vero assumpta ad probationem antecedentis illa videlicet, Omne agens agit propter finem, probatur ab eodem A. nostro D. in 1. 2. q. 1. a. 2. Denique Cai. hic sensum explicat illius propositionis. Reliqua agentia simul agunt, & patiuntur: quem sequitur Bannes.

CONTROVERSIA VNICA.

An diuina bonitas sit finis actionis diuinae?

VALENTIA dicit tria. Primum. Deus in sententia rerum productione aliquem finem praetendit, scilicet suam bonitatem communicare. Secundum. Bonitas Dei non est finis Dei, vel operationis immanentis ipsius Dei, per quam res producit. Tertium. Falsissimum est dictum illud Cai. videlicet operationem Dei formaliter, vt operatio est, habere pro fine ipsam diuinam bonitatem, loquendo de operatione diuina vt est in ipso Deo.

Molina supra q. 19 art. 2. disp. 3. docet obiectum primarium voluntatis diuinae esse finem obiecti secundarij, non autem actus voluntatis diuinae.

Suarez disput. Metaph. 23. sect. 9. dicit quatuor. Primum est. Finis non potest exercere causalitatem suam in diuinam voluntatem, quantum ad actus immanentes, seu determinationes liberas eiusdem voluntatis. Secundum. Quo ad actiones Dei transeuntes, finis non habet in ipso agente Deo aliquam propriam causalitatem. Tertium. Deus vt agens ad extra, siue quod idem est, actio Dei ad extra habet causam finalem, quae tamen actio non est Deus, nec in Deo, sed in creatura. Quartum. Non satisfacit Caietanus dicendo actionem Dei esse Dei essentiam, & quantum ad rem, quae est actio, non habere causam finalem, sed in quantum est actio formaliter, habere Dei bonitatem vt causam finalem.

Paulus Soncinas in 5. Metaph. quest. 2. affirmat Dei voluntatem moueri ab eius bonitate Metaphorice, & ideo ibi saluari veram causalitatem finis.

Ferrar. in primo cont. gent. c. 87. ait diuinam bonitatem secundum modum nostrum intelligendi esse causam diuinae voluntatis, eo quod sit finis, qui apud nos mouet voluntatem ad ea, quae sunt ad finem: sed tamen secundum rem (inquit) non est eius causa; cum non sit realiter distincta ab actu volendi. In tertio vero lib. c. 17. ait Deum secundum suam entitatem

Hh

Vt

ut sic non esse finem sui ipsius, sed tantum in-
quantum est agens. Eadem hic vitur distin-
ctione Cai. dicens Deum dupliciter sumi posse.
Vno modo absolute, & sic nullus eius est finis:
Alio modo ut primum agens, & hoc dupliciter:
Vno modo quantum ad rem, quæ est actio, qua
dicitur agens; & sic nullum habet finem, quia
actio Dei est eius substantia; & sic consuevit
dici, quod Deus agit propter finem, non sui
sed aliorum: Alio modo formaliter secundum
rationem actionis: & sic habet suam bonita-
tem finem suæ actionis. Eandem sententiam se-
quitur Ban. addens in diuina actione formaliter
sumpta includi duo scilicet entitatem diui-
nam, quæ est intrinseca perfectio: & respectum
rationis ad creaturam producendam: qui re-
spectus (inquit) licet non constituat actionem
diuinam in ratione actionis, est tamen illi in-
trinssecus: quantum ad primum, actio diuina
non habet diuinam bonitatem ut finem, sed tan-
tum quantum ad respectum rationis: quia, cum
finis moueat agentem non realiter, sed Meta-
phoricè, non est necesse ut inter agens, vel eius
operationem, & inter finem sit realis distin-
ctio, sed sat est distinctio rationis, ita, ut agens
habeat aliquam determinationem à fine per re-
spectum & ordinem ad effectum, producendum,
& ad dispositionem mediorum. Cui verò non
placuerit (inquit) iste modus dicendi, dicat di-
uinam bonitatem propriè non esse causam fi-
nalis actionis Dei, sed esse rationem e-
ius.

Resolatio.
aperitur sta-
tim contro-
uersia, &
proponitur
sententia D.
Th. diuinam
bonitatem i-
psius operan-
tis Dei finem
statuentem.

QVAESTIONEM hanc breuiter attigimus
ac definiuimus supra q. 19. art. 2. in explicatio-
ne responsionis ad secundum argum. D. Thom. & a.
5. controu. vnica: Nunc autem ablata in præsenti
materia propriè sedis opportunitate è re esse
diximus eam latius explicare, suppositis tamen
ibidem dictis de bono creato, & eius volitione,
quo ad eius causalitatem & rationem vo-
lendi, tam respectu alterius boni creati à Deo
voliti, quam respectu diuinæ volitionis. Cum
autem duplex sit circa creaturas liberarum o-
perationum genus in Deo, ad propositam cō-
trouersiam pertinentium: Quædam enim ad a-
ctus pertinet immanentes, ut liberæ præfinitio-
nes siuè decreta vel determinationes diuinæ
voluntatis, quibus ab æterno decreuit vniuersa
in quauis temporis, vel durationis parte, si-
uè mensura producenda: Quædam autem di-
cuntur & sunt virtualiter & eminenter trans-
euntes, vel etiam formaliter sumendo cum mul-
tis actionem Dei pro rei emanatione ad crea-
turam intrinsecè terminata: Proponitur hæc
quæstio de vtroque actionum genere; pro-
prias enim vtrinque trahit difficultates: Atque
ideò Bannes immeritò difficultatem hanc ad
solas arctat actiones immanentes.

Notandum est itaque primò ex D. Thom. in 2.
dist. 1. q. 2. art. 1. duplicem esse finem scilicet o-
peris, & operantis. Finis operis, qui dicitur
etiam ratio operis, est bonum, ad quod ordi-
natur opus ab agente: Finis autem operantis est
bonum, quod agens principaliter intendit.
Differunt hi duo fines: quod finis operis potest
esse in re ab operante distincta, sicut lapidum
compositio, in qua consistit forma domus,
quam ut finem operis ædificator intendit, non
in ipso ædificante est, sed in externa materia:
Finis autem operantis in ipso semper est ope-
rante, sicut domus vtilitas ex eius forma pro-
ueniens finis est & bonum operantis in ipso re-
ceptum. Vterque verò finis Deo conuenit ope-

ranti; agit enim propter finem operis, quoniam
opus omne diuinum in finem aliquem dirig-
tur ab ipso Deo. Et quia finis operis semper in
finem reducitur operantis, ideò finis etiam ip-
sius Dei operantis, & actionis eius in Deo est,
quod bonum ipsum diuinum est: longè tamen
diuerso modo ab eo fine, qui conuenit operan-
ti creaturæ. Nā, ut ibidè ait S. D. pot agens du-
pliciter agere propter finem: Vno modo pro-
pter finem ab eo desideratum, quod soli con-
uenit creaturæ; quia desiderium est rei non ha-
bitæ: creatura verò bonum aliquod ab alio ac-
quirat agendo, ut affirmat etiam Auerroes de
motricibus intelligētis in 12. Metaph. text. 36. di-
cens eas mouere perpetuò, ut assimilentur Deo
in faciendo entia. Alio modo potest agens age-
re propter finem non ab eo desideratum & ac-
quirendum, sed iam habitum & amatum: quod
enim habeamus bonum, non desideramus, sed
amamus; & propter hunc finem bonum scilicet
suum infinitum habitum, & amatum Deo con-
uenit operari; nihil enim potest eius bonitati
perfectioris adiungi. Ex hoc etenim, quod
Deus suam perfectè diligit bonitatem, vult eius
similitudinem in res creatas multiplici gra-
dum varietate diffundi. Quod August. in lib.
de doctrina Christi. c. 13. significauit dicens: In-
quantum Deus est bonus, sumus. Et Dionys. in 4. c.
de diuin. nominib. indicat illis verbis: Diuinus a-
mor non permittit eum sine germine esse: loquitur
enim ibi de rerum creatione. Expressius autem
S. D. in eo a. ad 2. sententiam suam aperit dicēs:
Deus agit propter amorem finis, quia ipsemet est sibi
finis à se habitus & amatus; & ideo dicimus, quod di-
uina voluntas non est perfecta quodam alio, sed sei-
pse, quia ipsa voluntas est bonitas. Et ad quartum
sic ait: Actio diuina est eius essentia, & ex hac parte
non queritur finis eius, sed ex illa parte, qua effectū
creaturæ communicat. Et in primo cont. gent. cap.
87. ita loquitur: Voluntati causæ volendi est finis:
finis autem diuina voluntatis est sua bonitas: ipsa i-
gitur est Deo causæ volendi, qua est etiam ipsum suū
velle aliorum autem à Deo volitorum nullum est Deo
causæ volendi. Quod idem ferè clarius repetit in
3. eiusdem operis lib. c. 17. vbi etiam addit finem
vltimum cuiuslibet facientis, in quantum est
faciens, esse ipsummet facientem, & consequē-
ter Deum, qui factiua est rerum omnium causæ,
esse earundem omnium finem. Dixerat autem
prius, quidquid agit supremum agens, agere
propter finem suum, & finem diuinæ volunta-
tis nihil aliud esse, quam eius bonitatem. Quā-
uis autem ex verbis hucusque relatis perspicua
satis videatur esse D. Thom. sententia: plures
tamen apud interpretes habuisse videtur intel-
ligentias, quas tamen exilimo bene perpen-
sas, in nullo ferè esse discordes, & mirificè consen-
tire. Ad cuius euidentiam.

Secundò considerandum est finem non exerce-
re suam causalitatem, siuè actum finalizandi, nisi
media efficiētis causalitate; Illud enim est a-
ctu finis, propter quod agēs actu operatur; Cui
igitur agentis operatio ex nulla propriè depē-
det effectiua causæ, eius nec absolute, nec quate-
nus agēs est, ac, pinde, nec operationis eius pro-
priè loquēdo potest vlla esse causæ finalis. Cer-
tum est autem nullam siuè immanentem, siuè
transeuntem actionem Dei, quæ sit idem reali-
ter quod eius substantia, causam aliquam pro-
priè ac verè efficientem habere in Deo, vel ex-
tra, sed rationem tantum siuè causam vir-
tualiter in essendo; Igitur neque finem habet
in Deo, vel extra Deum verè & propriè, ex sumpta,
cuius

*Explicatur
sententia D.
Tho. & o-
stenditur
veram pro-
priam, ac
realem esse
finem causa-
litatem, &
eam diuinam
bonitatem cō-
uenire re-
spe-
ctu actionis
diuinæ effi-
cientis si-
cuti & con-
comitanter
in Deo.*

cuius causalitate dependeat aut existat. Nam et si finis Metaphoricè tantum dicatur mouere voluntatem, ubi tamen est vera & propria finis causalitas, vera est etiam & propria voluntatis & operationis & ipsius agentis ex fine dependētia, qualis in quolibet reperitur agente creato. Cum itaque diuinæ voluntati vel eius operationi nulla verè dependentia cōgruat, quia supremum ens est & prima causa, consequens est eius verè nullum esse finem Metaphoricè mouentem: significat enim hæc finalis causæ motio metaphorica, veram, realem, & propriè dictam causalitatem ab efficientis causalitate distinctam. Si verò Metaphoricæ motionis vocabulo non realis ac propriæ causalitatis differentia, sed eius quædam translatitia locutione similitudo significetur, rectè dicitur Deum ad agendum à sola sua bonitate moueri, & ita loquitur S. Th. *supra q. 19. a. 2 ad 2.* Hæc enim loquendi forma nulla designatur actionis diuinæ causa formaliter & propriè dicta, sed agendi ratio, siue causa virtualis in essendo: quomodo dicimus immutabilitatem Dei perfectam esse rationem ac virtualem, siue conditionalem in essendo causam æternitatis in Deo.

Actio tran-
situs dupli-
citer.

Tertio recolenda sunt ea, quæ latè *supra q. 25. 4.* diximus, ac de mente D. Th. definiuimus de actione transeunte, quam ibi diximus essentialiter & Metaphysicè sumptam esse perfectionem agentis: quamuis concomitanter siue essentialiter Physicè sit in passo. Est igitur actio Dei essentialiter & Metaphysicè sumpta diuinæ virtutis infinita perfectio: concomitanter autem siue Physicè quidpiam est à Deo productum, in re creata receptum, siue illud sit relatio, siue sit esse creaturæ vt à Deo producente & conseruante dependens. De hoc secundo actionis modo certum est illius esse finalem causam, nō solum diuinam bonitatem, sed etiam aliud bonum à Deo creatum, saltem totius vniuersi perfectionem, vt affirmat etiam Aristoteles in 12. *Metaph. tex. 52.* & D. Thom. *supra q. 19. ar. 1. & 5. & expressius infra q. 65. a. 2. & q. 103. a. 2. & alibi sæpè.* Quamuis enim causa finalis nullum producat effectum, nisi moto prius finaliter agente ad operandum: non semper tamen est hæc motio realis & propria causalitas, vt ante diximus, sed virtualis quādoque & sola ratio, vt in Deo, qui nullius boni mouetur ad operandum desiderio, sed ex amore solius agit congenitæ bonitatis.

Tota difficultas est de actione Dei, prout in Deo est, vt eius infinita perfectio: an scilicet huius, vt actio est, sit causa finalis diuinæ bonitatis, vt hic affirmat Cai. & post eum Ferrar. Bannes & Ripa. Ad cuius euidentiam obseruandum est actionem agentis, vt actio est, includere formaliter ordinem ad passum, siue terminum actione productum; est enim in agentibus creatis actio propter perficiendum passum: In agente verò primò, quamuis ad nullius rei creatæ perfectionem ordinetur vt ad finem, ad eam tamen habet ordinem hoc ipso, quod eius actiua communicatio est. Et quoniam ordo vinculi quoddam est rerum ordinarum vnitiuum, vt perspicue patet in exercitu, familia, populo & vniuerso: & in his sic vnitis, quod vni conuenit, sæpè denominatione quadam redundat in alterum & in totum: cum præsertim vnum se toto dependet ex altero, & eodem vocabulo nominatur, vt aded, idem cum eo, & eius quasi complementum esse videatur: sicut in proposito passiua creaturæ productio & conseruatio ab a-

ctione Dei se tota dependet, & actio nūcupatur, prout emanatio à Deo; atq; ideo velut vna sola & integra sumitur operatio actionis simul essentialiter & Physicè continens, cuius sic considerata dicitur esse finis diuina bonitas, quæ propriè tamen ac vere finalis causa est solius emanationis creatæ, siue actionis concomitanter sumptæ. Et hoc est, quod hic, & *locis supra notatis* significat S. D. & exprimit Cai. & probat euidentibus argumentis ex littera præsentis articuli deductis. Et idem videtur Bannes intendere, quamuis non satis aptè loquatur dicendo actionem diuinam, quantum ad respectum rationis inclusum, habere pro fine diuinam bonitatem, & finem ab agente, aut eius actione non necessariò distingui realiter: eo quod agentem non realiter, sed Metaphoricè moueat: atque ided satis esse distingui ratione finem ab agente sic, vt à fine determinationem habeat agens in actione sua per ordinem ad effectum producendum, & ad dispositionem mediorum: siue illa determinatio sit per modum realem siue rationis; Hæc enim esse videtur opinio Soncinatis, quæ sufficienter ex dictis remanet confutata: Siquidem ea finis motio metaphorica vera est, ac propria & realis eius causalitas, qua differt ab agentis causalitate: Constat autem propriam & verè causam ab eo realiter distingui, cuius est causa; implicat enim idem à seipso causari. Atque ideo rectè dixerunt alij actionem Dei siue immanentem, siue transeuntem prout in Deo est, nimirum præcisè sumptam non respicere vt finem diuinam bonitatem.

Soncinatis
& Bannesq;
opinio reie-
ctæ.

PRIMA CONCLVS. Actionis diuinæ secundum rem, siue secundum eius substantiam nulla est finalis causa. Probatur; Quia diuinæ substantiæ nulla est causa.

SECUNDA CONCL. Actionis immanentis diuinæ, qua determinatur productio creaturæ, causa finalis est diuina bonitas, non vt actus, & propriè causa, sed virtute tantum, & vt finalis agendi ratio, & secundum modum nostrum intelligendi. Hæc patet ex dictis.

TERTIA CONCL. Actionis Dei transeuntis concomitanter siue Physicè sumptæ finis est vltimus diuina bonitas; proximus verò creatum aliquod bonum. Probatur; Quia actio sic sumpta boni creati emanatio siue passiua productio est secundum rem; igitur ad suum terminum rem scilicet emanantem, & ad vniuersi perfectionem, & ad Dei bonitatem vt finem ordinatur.

QUARTA CONCLVSIO. Actionis diuinæ, vt actio est essentialiter, & Metaphysicè sumptæ, finis est diuina bonitas. Hæc conclusio accipienda est in sensu declarato in tertio fundamento.

CONTRA secundam concl. argumentatur Suar. Quia si intelligamus in Deo causalitatem obiectiue respectu suæ voluntatis, falsum intelligimus; ergo intelligenda est ratio causalitatis in Deo, ex parte nostra tantum; quia scilicet non possumus diuinam concipere aut explicare, nisi ad modum rerum creatarum.

Respondetur hoc argumento probari non esse in Deo realem & actualem, ac propriè dictam causalitatem finalem respectu actus diuinæ voluntatis, cum sit tamen in Deo causa virtualis & finalis agendi ratio, non solum ex parte modi nostri concipiendi, sed etiam ex parte rei obiectiue; vnde dicitur à Philosophis causa in essendo virtualiter,

Argum. &
Solut.
Obi. 1. cont.
2. concl.

Obi. 2.

Secundo. D. August. lib. 83. quest. negat quærendam esse causam diuinæ voluntatis, ob quā voluit mundum creare; & rationem reddit; quia omnis causa efficiens est, id est in omni vera causa, intercedit aliqua efficiens causa. Resp. hoc etiam argumento solum probari nullam esse causam actualiter & propriè diuinæ voluntatis.

Obiect. 3.

Contra eandem concl. argumentatur Soncinas. Finis mouet voluntatem Metaphoricè, quod mouere non est aliquid in moto causare, sed est esse id, propter quod, siue cuius gratia aliquod agens agit; Ergo cum dicitur, quod Deus amat se propter bonitatem suam tanquam propter finem, non videtur ex hoc aliud significari, nisi quod bonitas mouet Metaphoricè voluntatem ad amorem ipsius essentia; ergo bonitas Dei est propriè & actu causa finalis suæ voluntatis. Resp. falsum esse anteced. quo ad secundam partem; causat enim motio finis actionem in agente, & ideo finis causalitas est realis: sicut in eo, quod à fine mouetur, est dependentia realis à fine. Et sicut realis finis causalitas significatur per hoc, quod est esse gratia cuius: sic dependentia realis agentis à fine denotatur per hoc, quod est esse vel agere propter hoc, vel illud bonum, siue finem. Cum ergo dicitur Deus amare se propter bonitatem suam tanquam propter finem, similitudinaria locutio est modum exprimens intelligentiæ nostræ superius explicatum: & rationem siue causam virtuales tantum significat diuinæ voluntatis. Non satis tamen congruè diceretur Deus amare se propter bonitatem suam tanquam propter finem; quoniam particula illa, *tanquam propter finem*, videtur exprimere finis causalitatem in actu.

Obi. cont. 3. concl.

Contra tertiam concl. est argumentum. Causa finalis non exercet suam causalitatem, nec vllum habet effectum, nisi medio efficiente ab ea moto ad operandum. At diuina bonitas non est actu & propriè finis mouens Deū ad operandum. Ergo nec erit actu & propriè finis actionis Dei transeuntis concomitanter sumptæ. Resp. falsam esse primam propositionem, si sermo sit de motione actuali & propriè dicta; sufficit enim in agente Deo motio virtualis, & secundum modum nostrum intelligendi in re diuina eminentissima fundamentum habente, vt Deus operetur ad extra, & operum suorum effluxum ac eius terminum, rem scilicet productam ad suam, vt ad vltimum finem ordinet bonitatem.

Obi. 1. cont. 4. concl.

Contra vltimam concl. argumentatur Val. Non est minus idem cum diuina bonitate operatio Dei formaliter, vt est operatio in Deo, quam est vel ipse Deus absolute, vel operatio quo ad rem quæ est essentia diuina; ergo non minus operatio Dei formaliter, quatenus operatio in Deo est, caret illo fine diuinæ bonitatis, quam alia duo. Consequenter patet. Ideo enim illa duo dicit Caiet. non habere pro fine diuinam bonitatem, quia omnino sunt idem. Antecedens probatur. Quia operatio formaliter, qua Deus produxit creaturas, est intellectio & volitio Dei, vt sunt actiones reales; ergo est idem omnino cum diuina bonitate: Nam quicquid est in Deo reale, est idem cum diuina bonitate.

Conf.

Et confirmatur. Quia S. Thom. nunquam

A docet Deum, vel eius operationem habere diuinam bonitatem pro fine, sed tantum Deū agere ob suam bonitatem, vt ob finem, id est ob finem creaturarum. Respondetur antea- *Solutio.*
dens dupliciter intelligi posse: Vno modo de identitate reali, & sic falsa est consequentia. Ad cuius probationem, dico Caiet. negare illa duo habere pro fine diuinam bonitatem, non quia præcisè sint idem realiter, sed quia vtrumquæ res est simpliciter infinita, nullum vt sic dicens ordinem ad effectum, & consequenter nec etiam ad finem: Alio modo potest antecedens illud intelligi de identitate formali, vel etiam absolute, in quo sensu falsum est manifestè; Nam actio Dei, vt actio est, dicit ordinem ad effectum, quem non importat eadem actio, vt est substantia vel essentia Dei: Probatio vero antecedentis, procedit de identitate reali, & perspicuè probat distinctionem formalem; Nam intellectio Dei & volitio, vt actiones sunt, formaliter distinguuntur ratione formali ratiocinata ab essentia diuina, & eius bonitate ob dictum ordinem propter quem superius diximus actionem essentialiter, & actionem concomitanter pro vna computari, & vnā vel vtramque simul ex alterius (scilicet eius quæ per se dependet) prædicato, quod illi conuenit vt actio est, denominari. C Sicut enim posterior ex priori denominatur actio, sic ex posteriori prior denominatur esse propter finem ob dictam causam, quia scilicet ob ordinis vnitatem, & nominis identitatem pro vna computantur actione completa. *Ad confirmat.* negatur assumptum, vt patet ex verbis S. D. supra notatis. Ripa *Ripa solutio*
multa loquitur in huius argumenti solutione, sed videtur nodum attingere, nec explicat quomodo Deus, vt agens est, finem habeat.

Contra eandem concl. argumentatur Suar. Obi. 2. Vel actio vt actio est aliquid rei addit ipsi Deo, & sic non erit in ipso Deo: Vel nihil rei addit, & secundum id non potest habere causam finalem. *Respondetur* secundum verum esse. *Solut.* Ad impugnationem negatur assumptum: Nam ex addita ratione formali dicit ordinem ad effectum, & vnitatem habet ordinis cum actione concomitanter accepta, & ideo in vnum & eundem cum ea finem vltimum dicitur ordinari. Nec est eadem ratio de fine proximo; quoniam, vt ante diximus ex D. Thom. in 2. ille non est finis agentis, vt agens est, sed operationis tantum, quæ operatio in re præsentis est actio concomitanter sumpta. Et ad hunc sensum reducenda est responsio Ban. quam impugnat Suar. si tamen est sustinenda. Vide etiam quæ scribit Ban. de propolita difficultate.

Proponitur, & soluitur dubitatio de veritate responsionis ad secundum argumentum, prout exponitur à Caietano.

SECUNDVM argumentum, & eius responsio plures secum affert difficultates, quas hic subtiliter versat & definit eruditè Caiet. affirmans de mente D. Thom. omne agens sui diffusionem seu communicationem intendere propter seipsum vt finem: quamuis diuersa ratione primum à cæteris, vt perspicuè patet

in

in commentario dicti expositoris. Quod idem affirmat S. D. in 3. contra gentiles. cap. 17. ubi sic loquitur. Finis ultimus cuiuslibet facientis in quantum est faciens est ipsemet. Sed oppositum docet aperte S. D. quodlib. 1. art. 8. in respons. ad 3. argumentum, quod erat tale: Natura in se recurua est: quia scilicet omnia, quae amat, retorquet ad se. Sed propter quod unumquodque tale, & illud magis ergo naturali dilectione primus homo plus diligebat seipsum, quam Deum. Responsio verò ibidem est: Dicendum, quod inclinatio rei naturalis est ad duo, scilicet ad moueri, & ad agere. Illa autem inclinatio natura, quae est ad moueri, in seipsa recurua est, sicut ignis mouetur sursum propter sui conseruationem: sed illa inclinatio natura, quae est ad agere, non est recurua in seipsa; Non enim ignis agit ad generandum ignem propter seipsum, sed propter bonum generati, quod est forma eius; & ulterius propter bonum commune, quod est conseruatio speciei. Unde patet, quod non vniuersaliter verum est, quod omnis dilectio naturalis sit in se recurua. Quibus verbis perspicue negat S. D. ignem, & quodlibet agens naturale agere ad generandum propter seipsum, dicens agere propter bonum generati, quod est forma eius &c. Sed inspecta diligentius intentione D. Thom. in eo quolibeto, conciliari praedicta facile poterunt cum his, quae minus hic aperte significantur, & cum expositione Caiet. Quarebat enim ibi S. D. An primus homo in statu innocentiae dilexerit Deum super omnia: & pro negatiua tria producit argumenta, ex quibus illud est tertium, cuius responsionem hic examinamus; in qua discrimen statuitur inter inclinationem naturae, quae est ad moueri, & eam quae est ad agere, quod illa in se recurua est, id est ad rem, cuius est inclinatio, tanquam ad finem ordinata; haec autem in seipsam recurua non est, id est ad rem, cuius est inclinatio, non ordinatur ut finem. Quae differentia formaliter intellecta verissima est: Nam inclinatio, quae est ad moueri, ex sui ratione formali est ad perfectionem, & bonum acquirendum ipsi mobili; motus enim & terminus eius formalis est in mobili: & ideo dicitur ignis moueri sursum propter sui conseruationem, ut finem acquirendum. Sed inclinatio naturae, quae est ad agere, ex sui ratione formali tendit ad extra, & est propter perficiendum passum, & consequenter propter bonum passi, & propter bonum generati, quod est forma in eo recepta: & multo magis propter bonum commune speciei ad quod ordinantur singula particularium bona: & adhuc amplius propter totius vniuersi bonum extrinsecum, quod Deus est, à quo dependet coelum, & tota natura, ut ait Philosophus in 12. Metaph. His autem non repugnat veritas praesentis doctrinae D. Thom. & Caiet. dicentis formam geniti non esse finem generationis ut ab agente: (quia scilicet agens sui communicationem ordinat ad seipsum tanquam ad finem) sed eandem ut similem formae generantis esse finem generationis. Nam, quia forma geniti ut similis formae generantis una est cum illa, & eius quasi vicaria est: idcirco finis generationis formaliter est forma generantis. Quamuis enim finis generationis non coincidat in idem numero cum forma generantis, redundat tamen in idem numero: si quidem forma geniti non est finis generationis, nisi ut similis formae generantis: Aliud est autem dicere inclinationem, quae est ad agere ut sic, non ordinari ad ipsum agens ut ad finem, quod

Conciliantur
Cai. cum D.
Thom.

Afferitur in dicto quolibeto: & aliud est affirmare agens sui communicationem intendere propter seipsum ut finem, quatenus scilicet forma geniti finis est generationis, ut similis formae generantis, quod hic significat S. Th. & explicat Caiet. Agere enim ut agere non dicit facere simile aut dissimile, sed agere tantum: agere autem ut sic est propter perficiendum passum. Agere verò, ut agens est communicatio, vel productio formae similis, dicit facere simile, quod ut sic unum est cum faciente; & ideo hoc ipso, quod tale facere est ad simile formaliter, est ad ipsum agens ut ad finem. Praeterea. S. D. in dicta respons. ad 3. illud argumentum solum intendit excludere, quod eo deducebatur argumento, videlicet primum hominem in statu innocentiae non dilexisse Deum super omnia, sed seipsum plusquam Deum, ac proinde ut ultimum finem, quod sufficienter efficit ea responsione; quia nimirum actio naturae, quae est ad agere ut sic, in aliud tendit scilicet in passum perficiendum, cuius perfectio ordinatur in commune bonum, & consequenter in Deum. Et quamuis inclinatio ad moueri ordinatur in commune bonum, & tandem in Deum, non tamen habet ordinem hunc formaliter ex modo, & ratione formali suae inclinationis, quae ut sic recurua est in ipsum passum, nec ex sui ratione ordinem habet ad aliud extra passum.

Quomodo autem agens creatum sit finis ultimus sui ipsius, explicat Ferrariciensis in supra dicto cap. 17.

QUAESTIO XLV.

De modo emanationis rerum à primo principio in octo articulos diuisa.

DEINDE queritur de modo emanationis rerum à primo principio, qui dicitur creatio. De qua queruntur octo.

Primò, quid sit creatio.

Secundò. Vtrum Deus possit aliquid creare.

Tertiò. Vtrum creatio sit aliquod ens in rerum natura.

Quartò. Cui competit creari.

Quintò. Vtrum solus Dei sit creare.

Sextò. Vtrum commune sit toti Trinitati, aut proprium alicuius personae.

Septimò. Vtrum vestigium aliquod Trinitatis sit in rebus creatis.

Octauo. Vtrum opus creationis admisceatur in operibus naturae, & Voluntatis.

Ratio ordinis huius questionis, & articulorum.

COGNITA praecedentis quaestiones discursu triplici rerum in Deo summo totius entis principio ratione causae scilicet efficientis, exemplaris & finalis, consequens erat, ut quaestio proponeretur de modo causalitatis diuinæ, & emanationis rerum ab ipso Deo principio. Potest autem in emanatione duplex modus considerari: Vnus ex parte producentis, secundum quem distinguitur emanatio in liberam & naturalem siue

Hh 3 ne